

Nový občanský zákoník a pitvy

Po nabytí účinnosti nového občanského zákoníku zaujali někteří právníci stanovisko, že od 1. ledna 2014 nelze již provádět patologicko-anatomické a zdravotní pitvy bez předchozího písemného souhlasu toho, kdo má být pitván, který by byl udělen za jeho života. Pitvy se podle tohoto stanoviska mají provádět pouze tehdy, pokud jejich provedení zákon výslovně stanoví, v ostatních případech lékař ani při nejasném úmrtí pacienta nemůže rozhodnout o provedení patologicko-anatomické nebo zdravotní pitvy, pokud k tomu předem nemá písemný souhlas osoby, která zemřela.

Toto právní stanovisko nepovažujeme za správné, a to z následujících důvodů:

Sám hlavní autor nového občanského zákoníku prof. JUDr. Karel Eliáš se jednoznačně vyjádřil, že zákon o zdravotních službách je v poměru speciality – tedy lex specialis – k novému občanskému zákoníku, a obsahuje-li podrobnější právní úpravu, platí nový občanský zákoník subsidiárně (zástupně) a přednost má specifická právní úprava stanovená zákonem o zdravotních službách č. 372/2011 Sb.

Je pravdou, že nový občanský zákoník (který nemá o nic vyšší právní sílu než zákon o zdravotních službách – jde o běžný zákon) v ustanovení § 113 odst. 2 stanoví, že:

„Provést pitvu nebo použít lidské tělo po smrti člověka pro potřeby lékařské vědy, výzkumu nebo k výukovým účelům bez souhlasu zemřelého lze jen, pokud tak stanoví jiný zákon.“

Z toho někteří kolegové dovodili, že pitvu lze provést pouze tehdy, pokud to jiný zákon nařizuje. Zákon o zdravotních službách č. 372/2011 Sb. v některých případech skutečně „nařizuje“ provést povinně pitvu, v jiných případech ponechává na rozhodnutí lékaře provádějího prohlídku těla zemřelého, posléze pak na poskytovateli zdravotních služeb provádějího pitvu, zda bude patologicko-anatomická nebo zdravotní pitva provedena. Pokud tedy tento zákon stanoví, že o provedení či neprovedení patologicko-anatomické nebo zdravotní pitvy rozhoduje lékař provádějího prohlídku těla zemřelého, pak

jde nepochybně o případ, kdy je možno tyto pitvy, na základě rozhodnutí lékaře provádějího pitvu těla zemřelého, provádět i bez předchozího souhlasu zemřelé osoby, protože tak „stanoví jiný zákon“. Pouze půjde-li o anatomickou pitvu prováděnou k výukovým, vědeckým nebo výzkumným účelům, je třeba předchozího písemného souhlasu pacienta, nebo po smrti tohoto pacienta, podle zákona o zdravotních službách, písemného souhlasu osoby zemřelému blízké. I zde zákon o zdravotních službách, jako lex specialis, rozšiřuje ustanovení občanského zákoníku.

Podle § 86 odst. 1 písm. b) zákona č. 372/2011 Sb., ve znění pozdějších předpisů, o zdravotních službách, lékař provádějího prohlídku těla zemřelého určí, zda bude provedena patologicko-anatomická nebo zdravotní pitva, podle tohoto zákona. Podle § 86 odst. 1 písm. d) téhož zákona lékař provádějího prohlídku těla zemřelého vyznačí v případech, v nichž je zákonem stanovena povinnost provést pitvu, **nebo v případech, kdy určil provedení pitvy, její provedení v Listu o prohlídce zemřelého.** Podle § 89 odst. 5 téhož zákona poskytovatel provádějího pitvu může rozhodnout o provedení patologicko-anatomické nebo zdravotní pitvy, i když nebyla určena lékařem provádějího prohlídku těla zemřelého, nebo naopak o neprovedení patologicko-anatomické nebo zdravotní pitvy, pokud není povinná, podle § 88 odst. 2 nebo odst. 3, a její provedení určil lékař provádějího prohlídku těla zemřelého, jestliže jde o úmrtí, jehož příčina je zřejmá.

Z toho jasně vyplývá, že zákon o zdravotních službách, kromě případů, kdy stanoví povinně provedení zdravotní pitvy, dává lékaři provádějícímu prohlídku těla zemřelého kompetenci rozhodnout o provedení patologicko-anatomické nebo zdravotní pitvy a poskytovateli provádějícímu pitvu dává možnost toto rozhodnutí lékaře provádějího prohlídku těla zemřelého revidovat a rozhodnout o provedení této pitvy i v případech, kdy tak původně prohlížejího lékařem určeno nebylo, nebo naopak rozhodnout o jejím neprovedení, byť prohlížejího lékař pitvu indikoval, ale není třeba ji provést, protože příčina úmrtí je zřejmá.

Z hlediska systematického výkladu právních předpisů je třeba vzít rovněž v úvahu zákon č. 303/2013 Sb. ze dne 12. 9. 2013, kterým se mění některé zákony v souvislosti s přijetím rekodifikace soukromého práva. Tento zákon tedy harmonizuje desítky jiných zákonů tak, aby byly v souladu s novým občanským zákoníkem. Část 74 zákona č. 303/2013 Sb. harmonizuje s novým občanským zákoníkem též zákon o zdravotních službách č. 372/2011 Sb. Obsahuje tedy novely, které vyplývají pro poskytování zdravotních služeb z nového občanského zákoníku. Ustanovení § 86 i § 89 zákona o zdravotních službách jsou tímto harmonizačním zákonem nedotčena. Z toho, podle našeho názoru, jasně vyplývá, že pro provádění pitev a rozhodování o tom, zda pitva bude, či nebude provedena, platí ustanovení zákona o zdravotních službách, která jsou nedotčena novým občanským zákoníkem.

Shodné stanovisko, jaké zastává právní kancelář České lékařské komory a jaké je prezentováno shora, zaujímá i právní kancelář Asociace českých a moravských nemocnic. K tomuto stanovisku, které bylo prezentováno na semináři České lékařské komory k novému občanskému zákoníku dne 3. 10. 2013, nevznikli připomínky ani ústavní soudce JUDr. Jiří Nykodým, ani předseda senátu Nejvyššího soudu JUDr. Petr Vojtek, kteří spolu se mnou na tomto semináři přednášeli. Zde jsem pouze prezentoval názor, že je určitý rozpor mezi novým občanským zákoníkem, pokud jde o anatomické pitvy k výukovým účelům, když nový občanský zákoník striktně stanoví, že k provedení takovéto pitvy musí být předchozí písemný souhlas zemřelého, který dal za svého života, zatímco zákon o zdravotních službách umožňuje, aby po smrti člověka dal k tomuto použití jeho těla souhlas i ten, kdo byl zemřelému blízký. Zaujímáme stanovisko, že i v tomto případě platí rozšiřující ustanovení zákona o zdravotních službách oproti novému občanskému zákoníku jako lex specialis.

Závěr:

Ustanovení § 86 odst. 1 písm. b) a d) a ustanovení § 89 odst. 5 jsou novým občanským zákoníkem nedotčena a anatomicko-patologické i zdravotní pitvy lze po 1. lednu 2014 provádět stejně jako před tímto datem. Nabytí účinnosti nového občanského zákoníku na této skutečnosti nic nemění.

JUDr. Jan Mach

ředitel právní kanceláře ČLK

Je lékař chráněn stanoviskem komory?

Obržel
Jsem
Dotaz
Lékaře
týkající se provádění zdravotních pitev, které nařídí prohlížející lékař, nejsou ze zákona povinné a podle

stanoviska komory je lze provést bez ohledu na přání pozůstalých. Kromě toho se dotaz týká širší problematiky, do jaké míry může Česká lékařská komora svým stanoviskem právně chránit lékaře před případnou právní odpovědností, pokud lékař vychází ze stanoviska komory.

Dotaz zněl takto:

„Se zájmem jsem si přečetl Váš právní rozbor ohledně nařízení zdravotní pitvy. Vážený pane, jakou právní relevantnost má tento dokument? Je tady zákon, který podle mě jasně určuje, kdy se má pitva nařídít. Já jsem jenom zvědavý, jakou právní kličku můžeme uplatnit, když nařídím pitvu, se kterou rodina nesouhlasí, a eventuálně mi rodina oznámí, že mrtvý za života projevilo výhradu vůči pitvě. Rodina mě pak zažaluje a záchranka zaplatí tučné odstupné. Máme celkem dobrou zkušenost s případem, kdy lékař postupoval jasně v zájmu života dítěte, nakonec byl odsouzen, protože matka s tím nesouhlasila a chtěla jenom proříznout pupečník. Soud rozhodl, že jednal protiprávně. Jakou relevantnost měly námitky vůči tomuto rozhodnutí ze strany ČLK, ptám se já.“

Odpověď:

Naprostě chápu obavy lékařů z možné právní odpovědnosti i tehdy, budou-li se řídit stanoviskem profesní komory za situace, kdy jeden zákon svým textem popírá zákon druhý, což je výrazem pokleslosti úrovně české legislativy v posledních letech. Na tu by neměli doplácet lékaři ani poskytovatelé zdravotních služeb. Skutečnost, že k otázce,

zda po nabytí účinnosti nového občanského zákoníku nadále platí pravidla stanovená zákonem o zdravotních službách, zaujaly dvě skupiny právníků různá právní stanoviska, je výrazem vysoké legislativní nekvality. Zdá se, jako by si ten, kdo přijímal nový občanský zákoník, vůbec nepřečetl, že již existuje zákon o zdravotních službách. Ani tzv. harmonizační zákon, který měl oba zákony uvést do souladu, se o pitvách vůbec nezmiňuje. Ujišťuji vás, že Česká lékařská komora činí konkrétní kroky k tomu, aby tato „legislativní džungle“ byla překonána. **Tyto chyby vyplývají především z toho, že Česká lékařská komora nebyla dosud připomínkovým místem v rámci tzv. vnějšího připomínkového řízení při přijímání nových zákonů, které mimo jiné zasahovaly do zdravotnictví. Při připomínkování nového občanského zákoníku patrně Ministerstvo zdravotnictví ČR opomenulo namítat, že některá navrhovaná ustanovení jsou v rozporu s již přijatým zákonem o zdravotních službách. To se netýká pouze provádění pitev, ale řady dalších případů.**

Lékař, který je zaměstnancem zdravotnické záchranné služby nebo nemocnice, se odpovědnosti za rozhodnutí o provedení pitvy v případě nejasného úmrtí pacienta, byť pitva není ze zákona výslovně povinná, ale příčina smrti není jasná, a proto pitvu indikoval, obávat nemusí. Zda může, či nemůže takto postupovat, musí posoudit jeho zaměstnavatel, poskytovatel příslušné zdravotní služby, v daném případě vedení příslušné nemocnice nebo vedení příslušné zdravotnické záchranné služby. Pokud rozhodne, že lékař nemá při prohlídce těla zemřelého postupovat dle ustanovení § 86 odst. 1 písm. b) zákona o zdravotních službách a určit, zda bude provedena patologicko-anatomická nebo zdravotní pitva, lékař v pozici zaměstnance toto rozhodnutí zaměstnavatele respektuje. Stejně tak rozhodnutí vedení nemocnice, že lékař provádějící pitvu nemá rozhodovat o provedení patologicko-anatomické nebo zdravot-

ní pitvy ve smyslu ustanovení § 89 odst. 5 zákona o zdravotních službách, bude patrně lékař, který je zaměstnancem této nemocnice, respektovat. Bude na úvaze vedení příslušné nemocnice, zda se přikloní k názoru, že nový občanský zákoník tyto povinnosti stanovené zákonem o zdravotních službách „nově zakazuje“, či nikoli. Odpovědnost za případný zásah do osobnostních práv zemřelého, který předem nevyšlovl souhlas s pitvou, a pitva přesto byla provedena na základě návrhu prohlížejícího lékaře a rozhodnutí poskytovatele provádějícího pitvu, by případně vždy nesl poskytovatel zdravotní služby, vedení záchranky nebo nemocnice, nikoli lékař-zaměstnanec. **Trestní odpovědnost by v daném případě nepřípadala v úvahu. Občanskoprávní odpovědnost za zásah do práva na ochranu osobnosti by samozřejmě mohla být žalobou dovozena, ale podle našeho přesvědčení by taková žaloba měla být zamítnuta. Žalován by však nemohl být lékař-zaměstnanec, který v souladu se zákonem rozhodl o provedení pitvy, ale jeho zaměstnavatel.** V konečné fázi, ve smyslu § 89 odst. 5 zákona o zdravotních službách, vždy rozhoduje o provedení či neprovedení patologicko-anatomické nebo zdravotní pitvy poskytovatel provádějící pitvu, který může rozhodnout, že pitva bude provedena, i když nebyla určena lékařem provádějícím prohlídku těla zemřelého, anebo že naopak nebude provedena, i když její provedení lékař provádějící prohlídku těla zemřelého určil, protože jde o úmrtí, jehož příčina je zřejmá.

Proti samotnému lékaři-zaměstnanci by mohlo být leda vedeno disciplinární řízení pro nerespektování právních předpisů upravujících výkon lékařského povolání před příslušnou komorou zřízenou zákonem. Pokud sama profesní komora na stránkách svého časopisu zaujala k této problematice stanovisko, pak by těžko lékaře disciplinárně postihla za jednání, které podle názoru komory je zcela legální a v souladu se zákonem.

Zmiňujete případ, kdy lékař byl povolán k rodiče, která rodila bez jakékoli asistence doma a chtěla jenom proříznout pupečník. Uvádíte, že soud rozhodl, že jednal protiprávně. Daný případ velmi dobře znám, protože zastupují příslušnou zdravotnickou záchrannou službu v tomto soudním sporu. V daném případě vůbec nešlo o odpovědnost příslušného lékaře-zaměstnance zdravotnické záchranné služby. Žaloba na ochranu osobnosti nesměřovala proti němu, ale proti jeho zaměstnavateli. O rozhodnutích soudů v této věci jsme

opakovaně v časopisu *Tempus medicorum* informovali, a patrně jste poslední informace přehlédli. Je skutečností, že Krajský soud v Brně uložil zdravotnické záchranné službě povinnost omluvit se rodičce i dítěti za neoprávněný převoz do nemocnice a současně uložil zaplatit rodičce padesát tisíc korun a dítěti padesát tisíc korun jako náhradu za zásah do osobnostních práv. Proti tomuto rozsudku bylo podáno odvolání a Vrchní soud v Olomouci jej zrušil a vrátil k novému řízení stejnému soudu s tím, že zaujal pro podřízený soud závazné právní stanovisko, podle kterého rozhodně nebylo možno jednání lékaře posoudit jako protiprávní. Krajský soud v Brně v novém řízení setrval na svém stanovisku a vydal stejný rozsudek jako ten, který byl původně zrušen po doplnění určitého dokazování, včetně znaleckého posudku z oboru neonatologie. Proti tomuto rozsudku bylo podáno nové odvolání, o kterém Vrchní soud v Olomouci rozhodl tak, že rozsudek znovu zrušil a vrátil Krajskému soudu v Brně k novému projednání a rozhodnutí s tím, že soudce, který nerespektoval závazné stanovisko odvolacího soudu, nesmí být ve věci dále činný a věc musí být rozhodována jiným soudcem. **Výsledek tohoto případu, který není ještě zcela konečný, je tedy v této fázi zcela opačný, než uvádíte.** Přitom proti samotnému lékaři zdravotnické záchranné služby nebylo vedeno žádné řízení a žaloba směřovala pouze proti jeho zaměstnavateli. Je bohužel tragickou okolností, že i když proti samotnému lékaři žádné řízení vedeno nebylo, případ ho velmi rozrušil a velmi pravděpodobně, alespoň podle názoru jeho rodiny a kolegů, měl vliv na jeho předčasnou smrt, ke které došlo právě v době, kdy se k případu vyjadřoval.

V daném případě se k této záležitosti vyjádřila opakovaně Česká lékařská komora zejména prostřednictvím své vědecké rady a jejích oborových komisí. Příslušné důkazy byly předloženy soudům a rozhodně při rozhodování byly vzaty v úvahu.

Pokud by některý poskytovatel zdravotní služby, jenž se rozhodl řídit stanoviskem České lékařské komory k pitvám, které je shodné se stanoviskem Asociace českých a moravských nemocnic a řady dalších právníků (v rámci právního týmu ČLK se na tomto stanovisku shodlo všech sedm právníků komory), posléze v této souvislosti čelil žalobě na ochranu osobnosti, pak by patrně Česká lékařská komora poskytla tomuto poskytovateli, pokud by o to stál, bezplatnou právní pomoc. Ta by směřovala proti takové žalobě

s tím, že poskytovatel, který dodržel platný zákon o zdravotních službách, nemohl současně porušit občanský zákoník, jenž vůči zákonu o zdravotních službách platí subsidiárně (tedy zástupně). Nechci zde rozebírat podrobnosti, pro které jsme přesvědčeni, že zákon o zdravotních službách, zejména ustanovení jeho § 86 odst. 1 písm. b) a § 89 odst. 5, nadále platí a lze podle něho postupovat i po účinnosti nového občanského zákoníku, který není o nic „silnějším“ právním předpisem. Odpovědnost poskytovatele zdravotní služby za provedení pitvy v souladu s platným a účinným zákonem o zdravotních službách, který by někdo shledal v rozporu s novým občanským zákoníkem, si neumím představit. Odpovědnost zaměstnance poskytovatele zdravotní služby, tedy lékaře provádějícího prohlídku těla zemřelého, který z důvodu nejasné příčiny úmrtí rozhodne o provedení pitvy, pak vylučuji zcela. Konečně i v případě lékaře záchranky, který rozhodl o nucené hospitalizaci novorozence, nikdo vůbec neuvažoval o jeho odpovědnosti, ale jen o odpovědnosti zaměstnavatele.

Jako rozumné se mi jeví v dané situaci stanovisko ředitelky nemocnice, která dala ohledně pitve pokyn svým lékařům postupovat v souladu s § 86 a § 89 platného a účinného zákona o zdravotních službách, ale současně jim uložila, aby, nepůjde-li o případ pitvy, která je ze zákona povinná, velmi podrobně zdůvodnili ve zdravotnické dokumentaci, z ja-

kého důvodu prohlížející lékař pitvu stanovil a z jakého důvodu lékař provádějící pitvu jeho stanovisko akceptoval.

Toto samozřejmě nestačí, protože **existuje-li zásadní rozpor v právním názoru na provádění či neprovádění pitve a dvě skupiny právníků zaujmají rozdílná stanoviska, znamená to hlubokou legislativní nekvalitu. Na tuto skutečnost jsme již upozornili nové vedení Ministerstva zdravotnictví ČR a nová legislativní náměstkyně nás ujistila, že bude co nejdříve řešena novelou zákona o zdravotních službách** tak, aby otázka pitve po účinnosti nového občanského zákoníku byla postavena najisto. O to budeme ve spolupráci s novým vedením Ministerstva zdravotnictví ČR usilovat.

Česká lékařská komora je podle zákona oprávněna vydávat pro své členy závazná stanoviska k odborným problémům poskytování lékařské péče. Pokud lékař závazné stanovisko komory dodrží, je nepochybně právně chráněn. To se ovšem týká odborné lékařské péče. Právní stanovisko komory není závazné pro lékaře ani pro soudy. Stejně tak není závazné právní stanovisko Ministerstva zdravotnictví ČR. Výklad zákona přísluší soudu a je závazný pro daný případ, odvolací soud může zaujmout jiný výklad. Obecně závazné jsou pouze nálezy Ústavního soudu.

JUDr. Jan Mach

ředitel právní kanceláře ČLK

Foto archiv Zdravotnictví a medicína